

**Liderliyin atributları: ağıl, zəka, təfəkkür, hikmət, natiqlik**

Adı həmişə milli dövlətçiliyimiz, müstəqilliyimizlə qoşa çəkilən, fenomen siyasətçi kimi təcrübəsi daim öyrənilən Heydər Əliyev min ildən bir Tanrının insanlara bəxş etdiyi müdrikliyi ilə təsdiqləyən dahi-lərdən biri, bəlkə də birincisidir. Öndərlərə xas qətiyyəti, ən çətin məqamda xalqını arxasınca aparmaq qabiliyyətinə malik olduğu respublikaya rəhbərliyinin hər iki mərhələsində təsdiqləyən Ulu Öndərin adının Azərbaycanla qoşa çəkilməsi xalqın övladına məhəbbətinin ifadəsidir. Həyat yolu illərin fəsil-lərini xatırladan, qışın soyuğundan sərtlik, yazından mərhəmət, yayından xeyirxahlıq, payızdan qətiyyət əxz edən ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyəti bütün dövrlər, nəsillər üçün örnək, nümunədir. Ulu öndər Heydər Əliyevin Naxçıvanda yaşadığı illərə xronikal nəzər saldıqda aydın görünür ki, bu gün qürur duyduğumuz və ölkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzunu artıran yeniliklərin, islahatların təməli o çətin illərdə qoyulub.

**22 iyul 1990-cı il. Xilaskarlıq missiyasının başlanğıc tarixi**

Azərbaycana rəhbərlik etdiyi birinci mərhələdə bilik, bacarığı, dövlətçilik təcrübəsi baxımından İttifaqda birləşən respublikaların başçılarından müqayisəolunmaz dərəcədə fərqlənən, fenomen istedadlı mali Heydər Əliyevin dəvət olunduğu Kremldəki fəaliyyəti də M.Qorbaçov kimi korafəhim "rəhbərlər" tərəfindən qısqancılıqla qarşılandı. O dövrdə İttifaqın "düşünən beyni" hesab olunan Kremldə çalışan, sonralar isə yazdıqları kitablarında SSRİ adlı "nəhəng" dövlətin mərkəzi sayılan bu məkanda baş verən fitnə-fəsadlar barədə açıqlamalar verən o dövrün rəsmiləri də etiraz edirdilər ki, orada təmsil olunan ən layiqli dövlət adamı, işinin məsuliyyətini fəaliyyəti ilə doğruldan obyektiv, vicdanlı, savadı ilə müsahiblərini heyran edən yeganə şəxsiyyət Heydər Əliyev idi. Təbii ki, dayaz düşüncəli, ermənipərəst Qorbaçov özünü "təhlükə" hesab etdiyi belə hazırlıqlı kadrları ətrafında istəməzdi. Ona görə də özünə münasib "fitnəkar komandasının" iştirakı ilə Ulu Öndər haqqında əsas olmayan böhtanlar, yalanlar uyduuraraq tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevi Kremldən uzaqlaşdırdı. Ulu Öndərin zəkası və ağılı qarşısında səbatsızlığına hiss edən Qorbaçov həтта onun Moskvadan getməsinə belə qadağa qoydu. Amma unudu ki, rusların etiraz etdikləri kimi, Heydər Əliyev nəinki SSRİ-ni, dünyanı idarə etmək qabiliyyətinə malik şəxsiyyətdir. Ulu Öndərin ucaldığı zirvə ilə müqayisədə qorbaçovlar zərərçək belə ola bilərdilər. Ulu Öndərin məcburi istefasından sonra Qorbaçovun xeyir-dua verdiyi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin təməli qoyuldu.

...20 iyul 1990-cı ildə Azərbaycana gələn Ulu Öndər "sürprizlərlə" qarşılaşdı. Kremlin hər bir əmrinə itaət etməklə milli mənavi dəyərlərini itirən Azərbaycanın o dövrdəki kommunist ideologiyasının quluna çevrilmiş rəhbərliyi ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycana gəlişindən təlaşlandı. Bütün Azərbaycan xalqının sevib, hörmət etdiyi bu müdrik dahiyyə təsir etmək üçün onun əlaqə saxladığı dövlət adamlarına qarşı tərxiatlar hazırlandı. Ölkədə vəziyyət isə dözülməz idi. Səbatsız, dövlət idarət etmə təcrübəsi olmayan "rəhbərlər" düşünülməmiş, ələbaxım siyasəti nəticəsində torpaqlarımız ermənilər tərəfindən işğal olunur, ölkə əhalisi iqtisadi böhrandan əziyyət çəkir, kaos içərisində qalan insanların sabaha ümidi tükənirdi. Ən əsası isə Azərbaycanın varlığı sual altında idi. Belə bir qarışıq, gərgin zamanda hamını bir sual düşündürürdü: Hər an gözəlilən faciələrin qarşısını almaq olarmı? Məhz o zaman insanlar çıxış yolunu müəyyənləşdirdilər: Olar. Əgər hakimiyyət xalqa dəyər verən, Vətənin canından artıq seven müdrik

# Heydər Əliyev Naxçıvanı qorumaqla Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədiyini təmin etdi



rəhbərin əlində olsaydı bu cür kaos yaranmazdı. O zəka sahibi isə el ağsaqqalı Heydər Əliyev idi. Xalqın seçimini özlərinin məhvi kimi dəyərləndirən "kommunist üsul-idarəsinin" başbilənləri hər cür çirkin əməllərə əl atdılar. Lakin Heydər Əliyev elə parlaq bir varlığa sahib idi ki, ona heç bir ləkə yapışmazdı. Beləcə iki gün Bakıda qalan, paytaxtda sabitliyin pozulmasını istəməyən müdrik insan 22 iyulda doğulub-boya başa çatdığı Naxçıvana gəlir.

**Naxçıvandan alovlanan ümid cırağı bütün Azərbaycana işıqlandırdı**

"Ömür-gün" kəlməsi hər zaman işlətdiyimiz kəlmələrdəndir. Amma ömrü mənalı edən günlərin hamısı tarixə çevrilir. Dövlətçilik salnaməmizdə tarixə çevrilən 22 iyul 1990-cı il Azərbaycan xalqının gələcəyi üçün də önəmli oldu. 22 iyulda 80 mindən artıq sakinin toplaşdığı meydanı hamyeriləri ilə görüşən Ulu Öndərin xilaskarlıq missiyasını əks etdirən nitqi tarixi dönüşün zəfər çağırışı idi. "Doğma vətən torpağına heç də yenidən hakimiyyətə qalxmaq üçün yox, ancaq respublikanın bu ağır və çətin dövründə xalqın dərindən şərikin olmağa, vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməyə, azadlıq uğrunda mübarizəyə qoşulmağa gəlmişəm." Naxçıvanın mərkəzi meydanına toplaşanların sayı çox olduğundan və hər kəsin xilaskarını yaxından görmək istəyindən yaranan sıxlıqdan narahat olan uşaqları görə Heydər Əliyev "Uşaqları yuxarı qaldırım" söylədi. Yaranan qələbəlik həmyerilərinin ona olan inamı, hörməti, etirami, ümidi idi. Bu yığıncağın onların həyatında dönüş nöqtəsi olduğunu hələ də dərk etməyən körpələrin belə üzvlərində həyəcan var idi.

Hakimiyyətinin birinci dövründə Azərbaycanı aqrar ölkədən inkişaf etmiş sənaye respublikasına, Qırımıçı bayraqlar diyarına çevirən Heydər Əliyev həmin gün hiss etdi ki, qarşıda onu daha məsul vəzifələr gözləyir: Azərbaycanın müstəqilliyini, suverenliyini, bir sözlə, varlığını qorumaqla ümidisizliyə qapılan insanların üreyində sabaha inam hissini gücləndirmək. Beləliklə, öləzimekdə olan azadlıq ruhunun qaldırılması kimi məsul, çətin, hər bir dövlət başçısının öhdəsindən gələ bilməyəcəyi bir vəzifəni üzərinə götürən Ulu Öndər xilaskarlıq missiyasına xalqın xeyir-duası ilə başladı. O missiya ki, təkə muxtar respublikanın deyil, bütünlükdə Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədiyini şərtləndirdi.

Əhali ilə keçirilən görüşlərdən belə bir nəticəyə gəldi ki, ermənilərin mütəmadi hücumlarını qətiyyətlə dəf edən naxçıvanlıları narahat edən və həllini gözləyən siyasi, iqtisadi, sosial problemlər həddindən artıq çoxdur.

ya-baş çatdığı torpağını ermənilərin silahlı müdaxiləsindən qoruyan Ulu Öndərin ən böyük xidmətlərindən biri də diaspor fəaliyyətinin təməlini qoyan 31 dekabr- Dünya Azərbaycan türklərinin milli həmyerlik və birliyi barədə qərarın qəbulu idi.

**Sübh damışqlarını cəsarətlə apara bilmək üçün güclü orduya malik olmaq lazımdır**

Bu müdrik kəlamını həyatda reallaşdıran Ulu Öndər Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri kimi muxtar respublikanın erməni təcavüzündən qorunmasına da yenilməz sərkərdə kimi diqqət yetirirdi. Əhəmiyyətinə görə daha böyük önəm daşıyan, 150 ildən artıq bir müddətdə "sərhədlərimizi qoruyan" SSRİ-nin 41-ci sərhəd dəstəsinin və 75 saylı mexanikləşdirilmiş motootatçı diviziyasının muxtar respublikanın ərazisindən çıxarılması barədə qərar qəbul olundu. Azərbaycanı "qızıl ordu" hissələrinin qaldığı bir vaxtda Naxçıvanda belə bir cəsarətli addımın atılması, rus ordusuna məxsus silah-sursatın, əmlakın, mülkü texnikanın yeni yaradılan Milli Orduya və Azərbaycanın I Sərhəd Dəstəsinə təhvil verilməsi yalnız düşünlümlüş, ağıllı siyasətin nəticəsində mümkün ola bilərdi. Məhz o illərdə yaradılan Naxçıvanın inkişafı və müdafiəsi fonduna yığılan vəsait Milli Ordunun möhkəmlənməsinə sərf olundu.

Naxçıvanda olarkən bütün Azərbaycan üçün gördüyü işlərdən biri də respublikanın sərhədlərinin, muxtar respublikanın ermənilər tərəfindən işğalının qarşısını alınmasına yönəldilmiş Qars müqaviləsinin təzələnməsi oldu. Blokadada qalan naxçıvanlıların çətin vəziyyətdən çıxması üçün qonşu İran və Türkiyə ilə əməkdaşlıq gücləndi. Böyük şəxsiyyət olan Heydər Əliyevin nüfuzu bu sahədə də özünü doğrultdu. Naxçıvana hər iki qonşu dövlətdən ərzəq, sənaye malları, ən başlıcası isə enerji verildi. Türkiyə ilə qonşu dövlətlər arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üçün "Həyat yolu" adlandırılan "Ümid" körpüsü salındı. Paytaxt Bakı ilə yeganə neqliyyat yolunun intensiv fəaliyyəti üçün geniş imkanlara malik hava limanı, Bakıda Naxçıvan nümayəndəliyi açıldı.

1992-ci ildə Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri kimi antimilli qüvvələrin təhdidlərinə xalqa birliyi sayəsində qalib gələn Heydər Əliyev 1994-1995-ci illərin acı xatirələri kimi yaddaşlarda iz salan dövlət çevrilişlərinə cəhdləri də qətiyyəti, xalqa birliyi sayəsində aradan qaldırdı.

Uzaqqöhrən siyasətçi yaxşı bilirdi ki, azadlıq, sərbəstlik olmayan yerdə inkişafa, yeniliyə nail olmaq nəinki çətin, hətta müşkülüdür.

1990-cı ildə Bakıda törədilmiş 20 Yanvar hadisələrinə həsr olunmuş, Ali Sovetin yarımçıq dayandırılmış sessiyasını qətiyyətlə pisləyərək Naxçıvanda bu məsələnin müzakirəsinə təşkil etdi. Bir vətəndaş kimi məsələyə münasibətini bildirən Heydər Əliyev vaxtı ilə ona ünvanlanmış qərəzli iradlara etiraz edərək əsl həqiqəti insanlara çatdırdı: "Mən Azərbaycanın rəhbəri kimi Ermənistanın Dağlıq Qarabağın işlərinə qarışmasına yol vermirdim və bunu vətəndaş, Azərbaycanlı kimi borcum bildirdim." Yanvar hadisələri törədildə Moskvadakı Azərbaycan nümayəndəliyinə gedərək qırğını müstəqil bir dövlətin suverenliyinə qarşı siyasi aksiya hesab edən Heydər Əliyev Naxçıvanda işləyərək faciəyə siyasi qiymət verilməsini, günahkarların cəzalandırılmasını qəti tələb etdi. Kremldə baş verən

siyasi oyunlardan xəbərdar olan uzaqqöhrən siyasətçi "İttifaq müqaviləsini" Qorbaçovun xalqları aldatmaq qəhdinin siyasi təzahürü hesab edərək ona qəti etirazını bildirdi. Qorbaçovun "yenidənqurma" oyununun pərdəarxası məqsədini, onun təhlükəli nəticələrinə də uzaqqöhrən siyasəti ilə aydın dərk edirdi. O, "nəticə" ki, Azərbaycana Dağlıq Qarabağ boyda ürək ağrısı, əzab-əziyyət, qaçqın, şəhid sözlərini "bəxş etdi."

Yalan, saxta ideyalar əsasında formalaşan və xalqları 70 ildən artıq əsarətdə saxlayan kommunist partiyasına etiraz edərək despotizm və qan üzərində qurulmuş bu qurumun üzvlüyündən imtina etdi. Muxtar respublikada kommunist partiyasına məxsus bütün strukturları ləğv etdi, əmlakını milliləşdirdi. Bildirdi ki, çoxpartiyalılıq olmayan cəmiyyətdə demokratiyadan, inkişafdan söhbət gedə bilməz.

**Azərbaycan baş verənlər barədə həqiqəti öyrənmək istəyənlər Naxçıvana üz tuturdular**

Cənubi Qafqazın qaynar nöqtələrindən olan Azərbaycan üçün tələyüklü məsələləri, ölkədə gedən proseslərlə maraqlananlar Naxçıvana gəlir, əsl həqiqətləri müdrik siyasətçidən öyrənirdilər. Bu görüşlərin biri haqqında söhbətimizə Ulu Öndərin sözləri ilə işıq saldı: "Bir gün Litvandan gələn müxbirdən soruşdum ki, nə üçün gəlibsiniz? Deyir bir gün Bakıda olduq, sonra Naxçıvana gəldik. Deyirəm nə üçün gəlmisiniz, məndən nə istəyirsiniz? Cavab verir ki, bilirsiniz, indi ən böyük bunılıklıklar Naxçıvanda baş verir, düşünür eşitməmişik. Ona görə də gəldik."

Müdrik insan Heydər Əliyevin həyatında olan, ömrü salnaməsini bəzəyən belə misalları çox çəkmək olar. Gördüyü işlərin əhəmiyyətini düzgün qiymətləndirən haqlı olaraq qeyd edirlər ki, ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətinin yaradıcısı və müstəqilliyinin qaranlı oldu. İngilis şairi və tənqidçisi Samuel Conson bildirdi ki, gələcəyi satın ala biləcək tək şey bu gündür. Bu baxımdan vaxtdan səmərəli, yerində, zamanında və məqsədyönlü istifadəyə diqqətlə yanaşan Heydər Əliyevin zəkasına, təcrübəsinə həssəd aparınlar çox idi. Nahaq deyilməyib ki, görəcəyi iş üçün vaxtdan səmərəli istifadə etməklə gələcək uğurların təməlini qoyan Heydər Əliyevin uzaqqöhrən siyasəti qarşıdakı bir neçə on illər üçün də hesablanıb.

1993-cü ildə Bakıya tarixi QAYIDIŞI ilə insanları bürüyən stressdən, kaosdan, ölkəni isə parçalanmaq təhlükəsindən xilas edən Heydər Əliyev bir daha müstəqilliyin qarantı olduğunu sübut etdi. Dahiliyi şərtləndirən amillər çox olsa da, qanunauyğunluqlardan biri də budur ki, liderin qiyməti varisliklə müəyyən olunur. Yeni rəhbər başçılıq etdiyi dövlətin inkişafını bir neçə dəfə artırmaq üçün özünə layiq davamçılar yetişdirməlidir. Ümummilli lider Heydər Əliyev bu sahədə də müdrikliyini təsdiqlədi. 2003-cü ildə keçirilən prezident seçkiləri ərəfasində xalqa ünvanlanmış tarixi müraciəti ilə bir daha Azərbaycana vurğunluğunu bildirən, müstəqilliyin əbədi olması üçün göstərdiyi xidmətlərin davamlı olmasını istəyən Heydər Əliyev siyasi varisi və özü qədr inandığı cənab İlham Əliyev kimi şəriştəli, iradəli dövlət başçısını Azərbaycan xalqına bəxş etdi.

**Xuraman İsmayılqızı, "iki sahil"**